



Kennis die niet gedeeld wordt, is nutteloos!

mei 2014

Nieuwsbrief leren

103

Lieven Coppens

www.nieuwsbriefleren.be

nieuwsbrief.leren@gmail.com

14^e jaargang

Met deze nieuwsbrief wil ik op een verantwoorde en onafhankelijke manier informatie geven over actuele onderwijsthema's. Standpunten die hier worden ingenomen zijn uitsluitend deze van mijzelf en kunnen in geen enkel opzicht toegeschreven worden aan welbepaalde organisaties of onderwijsnetten en/of -koepels. Ik streef er naar om mijn standpunten grondig en, waar mogelijk, ook wetenschappelijk te onderbouwen. Een duidelijke bronvermelding laat de kritische lezer toe om de gebruikte informatie te verifiëren. Reageren op de bijdragen uit deze nieuwsbrief kan en mag altijd. Wie reageert, geeft mij automatisch en impliciet de toestemming om indien nodig zijn reactie integraal of samengevat én op naam in deze nieuwsbrief weer te geven.

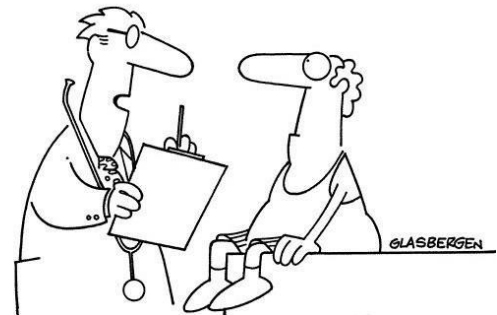


Over veranderingen die er wel zouden toe doen, pertinente vragen en zeer moedige antwoorden. Met andere woorden: voorwoord

Alea iacta est¹. Terwijl de politieke partijen druk naar een nieuwe Lingua Franca² zoeken om een samenlevingscontract mogelijk te maken, is het voor de Vlaamse onderwijzers nog even koffiedik kijken. Zal men er in slagen om de Vlaamse Rubicon, de Scaldis, over te steken of niet? Zal het Nil volentibus arduum³ deze keer uitkomen? Of gaat men aan tafel zitten met een eigen en onverzoenlijk Nec plus ultra⁴? Krijgt de Leerling nieuwe levenskansen of zal hij nog meer verdwijnen in het Nacht und Nebel van de politieke ego-tripperijs? De afgelopen maanden kreeg ik het gevoel dat de politici niet langer beseffen dat wie aan het onderwijs raakt, ook aan de intellectuele toekomst van de eigen natie raakt. En laat nu juist het intellectuele kapitaal het belangrijkste exportproduct zijn van onze gemeenschap.

Wat het Vlaamse, en blijkbaar ook het Nederlandse, onderwijs nu nodig heeft, is stabiliteit en een positieve kijk op de toekomst. Geen M-decreet dat staat als een tang op een varken, in concreto het VN-verdrag betreffende de rechten van personen met een handicap. Ook geen protocollaire eenheidsworst die door iedereen verplicht moet gedegusteerd worden terwijl er noch de financiële, noch de recent genormeerde diagnostische middelen voor zijn. Wel de politieke moed om op zoek te gaan naar de nodige middelen om de toekomst van het Vlaamse onderwijs veilig te stellen. Maar dan zal men aan zichzelf de vragen moeten durven stellen die zich al lang opdringen.

Een eerste vraag is of het geen tijd wordt de opmars van het medische model in het onderwijs een halt toe te roepen. Juist dit model is er al jaren verantwoordelijk voor dat het zorgcontinuüm halfweg ophoudt: van het problematische tot het gemiddelde. Wie gezond is, heeft immers geen zorg nodig. En juist de weg van het gemiddelde leidt naar de middelmatigheid. Zelfs het protocol over hoogbegaafdheid is daar ziek aan: het fenomeen hoogbegaafdheid wordt daarin immers veel te sterk geproblematiseerd. Zo komen we in een situatie terecht die prachtig geïllustreerd wordt door de cartoon van



"We can't find anything wrong with you, so we're going to treat you for Symptom Deficit Disorder."

*glasbergen die ik hiernaast weergeef. De boodschap van deze cartoon bracht ik al in andere bewoordingen in enkele van mijn vorige nieuwsbrieven en lezingen uit het verleden: de boodschap van de nood aan een diagnose en gemotiveerd verslag van **Symptom Deficit Disorder** om de zorg te krijgen waar je recht op hebt. Ook leerlingen zonder problemen hebben recht op aangepaste kansen. Meer en meer lijkt men te vergeten dat gelijke onderwijskansen bedoeld zijn om elke leerling op zijn of haar niveau te laten groeien. Voor alle duidelijkheid: hiermee stel ik niet het belang die een diagnose kan hebben voor de betrokkene in vraag. In geen geval. Misschien moeten we, gebaseerd op de inzichten van John Hattie, de vaststelling van wat een*

¹ Alea iacta est: De teerling is geworpen.

² Lingua Franca: Een gemeenschappelijke taal.

³ Nil volentibus arduum: Voor zij die het echt willen is niets te moeilijk.

⁴ Nec plus ultra: Tot hier en niet verder.

leerling kent en kan definitief vervangen door de vraag of een leerling voldoende gegroeid is in zijn kennen en kunnen of niet. Want de bestaande eindtermen en leerplannen zullen in de toekomst niet langer voldoende zijn om het leren van leerlingen te evalueren.

Een andere vraag die zich opdringt, maar niemand duidelijk hardop durft te stellen, is de vraag naar de (over)leefbaarheid van de verzuiling van het Vlaamse onderwijs. Zeker omdat deze zuilen in de huidige geseculariseerde maatschappij stilaan op een anachronisme beginnen te lijken. Niemand durft, nu er duidelijk nood is aan meer financiële middelen en meer man- en vrouwkracht in het onderwijs, openlijk de vraag te stellen of het nog wel langer te verantwoorden is om er evenzovele parallelle structuren op na te houden als er netten zijn, parallelle structuren die zowel financiële als menselijke middelen opsloppen die beter op de werkvloer, de Vlaamse scholen, kunnen besteed worden. Helemaal grotesk wordt het als de ene zuil scholen van een andere zuil koopt om het eigen marktaandeel of de eigen machtspositie te vergroten. Laat ons vooral eerlijk blijven, veel van de discussies tussen de zuilen situeren zich op het niveau van het narcisme van de kleine verschillen. Het is trouwens niet aan de zuilen, maar wel aan de leerlingen en de ouders, om te bepalen welk pedagogisch project zij belangrijk vinden. Voeg alle zuilen en hun structuren samen en laat de beste mensen eruit op een objectieve manier bovendrijven. Geef daarna de vrijgekomen mensen en middelen terug aan de werkvloer. Hiermee los je al een (groot) deel van de huidige problemen op.

Maar goed, ik maak me geen illusies. Dit voorwoord zal weinig of geen effect hebben (op een paar kwade e-mails na misschien, maar dat ben ik intussen al wel gewoon 😊). Soms moet je dingen hardop durven zeggen. Ook al ben je maar een kleine garnaal. Maar goed, ook die kunnen fijn smaken.

Ik heb gezegd

Lieven

Over het belang van systematisch woordenschatonderwijs

Internationale onderzoeken en projecten hebben het mij intussen heel duidelijk gemaakt: in onze talige maatschappij zijn mensen die onvoldoende kunnen lezen in hun kansen belemmerd. Willen we de (onderwijs)kansen van kinderen en jongeren uit achterstandsituaties en uit de kansarmoede veilig stellen en bevorderen, dan is het leren lezen hierbij dan ook een heel belangrijke troef. Met leren lezen bedoel ik hier het grotere geheel zoals ik dit al in vorige nieuwsbrieven heb uiteengezet en bestaat uit de volgende vier deelfacetten: technisch lezen, begrijpend lezen, integrerend lezen en leesplezier.

Een van de belangrijke voorwaarden voor zowel succes in het technisch en begrijpend lezen is de woordenschatkennis van de leerling. Ook dit heb ik in het verleden al in veel van mijn nieuwsbrieven aangebracht¹. Helaas wordt de woordenschat in het onderwijs nog te stiefmoederlijk behandeld. Het wordt dringend tijd dat we evolueren van occasioneel en fragmentarisch onderwijs naar een doorgaande lijn voor systematisch

¹ Neem onder andere een kijkje je in de volgende nieuwsbrieven:

- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief020.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief053.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief073.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief078.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief087.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief094.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief098.pdf>
- <http://users.skynet.be/lieven.coppens/nieuwsbrief100.pdf>

en aan de school gerelateerde woordenschatonderwijs dat start in het kleuteronderwijs en pas eindigt in het secundair onderwijs. Systematisch woordenschatonderwijs houdt ook in dat de woordenschatkennis van de leerlingen systematisch en objectief geëvalueerd wordt als een vast onderdeel van het cognitieve luik van een leerlingvolgsysteem. Op voorwaarde dat het een leerlingvolgsysteem is dat toelaat deze woordenschat te evalueren in termen van concrete groei en niet in termen van een nietszeggende vergelijking met andere leerlingen. Daar zijn we in Vlaanderen (net zoals van een systematische en objectieve evaluatie van het begrijpend lezen) voorlopig nog niet aan toe.

Om een voorbeeld te geven hoe dit woordenschatonderwijs systematisch kan aangepakt worden, bespreek ik hierna in deze nieuwsbrief twee boeken die hiervoor een waardevolle aanzet kunnen geven¹.

De With, Visser & Puper: Woordenschatonderwijs, meer dan woorden leren²

Men is het er meer en meer over eens. Het onderwijs mag het aanleren van woordenschat niet langer stiefmoederlijk behandelen. De afgelopen jaren is men heel goed gaan beseffen dat de woordenschatkennis van een kind een belangrijke voorspellende factor is voor zijn of haar succes bij het leren technisch en begrijpend lezen. Het aanbrengen van nieuwe woorden mag dan ook niet langer occasioneel gebeuren. Een structureel verankerde systematiek is hier geboden. Waarom? Omdat er zo veel van afhangt. Leerlingen met een uitgebreide en gedifferentieerde woordenschat communiceren beter en verwerven gemakkelijker nieuwe kennis. Vandaag worden we trouwens allemaal voortdurend met (nieuwe) woorden geconfronteerd. Om in deze kennismaatschappij te blijven functioneren, moeten we ons deze woorden snel en op een goede manier eigen (kunnen) maken. Dit boek wil bij deze opdracht een gids zijn.



De boodschap van de auteurs is je al meteen na het lezen van het eerste hoofdstuk duidelijk: woordenschatonderwijs is zoveel meer dan het uit het hoofd leren van lijstjes van woorden met hun betekenis. Daarbij maakt het aan de limiet niet uit of het nu over Nederlandse woorden gaat of woorden van een vreemde taal. Goed woordenschatonderwijs steunt volgens hen op drie belangrijke pijlers:

- Nieuwe woorden leren en gebruiken;
- Strategieën leren om de betekenis van nieuwe woorden te ontdekken;
- Opmerzaam zijn voor nieuwe woorden en gemotiveerd zijn om de eigen woordenschat voortdurend uit te breiden.

Deze drie pijlers worden in het eerste hoofdstuk geïntroduceerd samen met de visie van de auteurs op effectief en opbrengstgericht woordenschatonderwijs. Het begrip *opbrengstgericht* heeft op zich zijn intrede nog niet gedaan in het Vlaamse onderwijs. Het houdt in dat men systematisch en doelgericht werkt aan het verbeteren van de leerprestaties van de leerlingen. In het tweede hoofdstuk leggen de auteurs uit op welke manier onze hersenen nieuwe woorden leren en onthouden. Ze geven gelijk aan welke gevolgen dit heeft voor de didactiek van het woordenschatonderwijs.

In de hoofdstukken drie tot en met vijf werken de auteurs telkens een van de pijlers van het woordenschatonderwijs uit. Aan de hand van talrijke tips, opdrachten en voorbeelden komt elke pijler op een niet mis te verstane manier tot leven. Wie dit boek met enige terughoudendheid begon te lezen omwille van de 'theoretische' titel, zal deze dan ook bij het lezen van deze hoofdstukken heel snel laten varen. Hoe je deze pijlers introduceert, is het onderwerp voor het zesde hoofdstuk.

¹ Lezers die mijn boekenblog BOEKetje Onderwijs volgen (<http://boeketje-onderwijs.skynetblogs.be>), zullen ze zeker herkennen.

² DE WITH, T.; VISSER, M. & PUPER, H.; *Woordenschatonderwijs, meer dan woorden leren*, CPS, Amersfoort, 2013, 160 blz.

Het zevende hoofdstuk verdient in deze bespreking een speciale vermelding onder de vorm van een afzonderlijke paragraaf. De auteurs geven immers een ferme aanzet voor de transfer van de drie woordenschatpijlers naar het moderne vreemde talenonderwijs. Hierdoor wordt het boek ook een referentiewerk voor het secundair onderwijs. Dit hoofdstuk zorgt er voor dat het een goed boek werd met een schitterende finale. Rest me nog het uitgangspunt van dit boek in de verf te zetten: alle leerkrachten in basis- en secundair onderwijs moeten aandacht besteden aan woordenschat en samen zorgen voor een doorgaande lijn in het woordenschatonderwijs.

Marzano: Wijs met woorden¹

Het is al langer geweten. Om leerstof vlot te kunnen begrijpen, verwerken en instuderen, heb je een uitgebreide woordenschat nodig. Mensen denken in taal. Een uitgebreide woordenschat laat hen toe om vlot verbanden te leggen, relaties te interpreteren en dergelijke meer. Binnen een schoolse context is dat echter niet voldoende. Je moet ook de schooltaal vlot beheersen. De school gebruikt immers meer dan de algemene woordenschat. Ze hanteert ook nog een specifieke woordenschat op het niveau van de instructie en de schoolvakken. Een leerling die deze schooltaal niet beheerst, loopt het gevaar een deel van de inhoud mis te lopen. Marzano toont in dit boek aan dat leerlingen die de school- en vaktaal goed beheersen, meer kans op schoolsucces hebben. Volgens hem zijn achtergrondkennis en woordenschat sterk met elkaar verbonden. Dit boek biedt aan de gemotiveerde leerkracht een praktische leidraad om het woordenschatonderwijs (een nieuwe) vorm te geven.



Na een korte inleiding en al even korte omschrijving van de noodzakelijke materialen, volgt in het derde hoofdstuk de ruggengraat van het boek. Voor Marzano is dat de wetenschappelijke onderbouwing (*evidence-based*). In dit deel toont hij aan dat direct woordenschatonderwijs werkt. Hij beschrijft uitgebreid de kenmerken die het effectief maken. Tegelijk toont hij aan hoe ze in de zesstappenaanpak ingewerkt zijn. In het tweede deel van dit hoofdstuk werkt hij de zes verschillende stappen van de methodiek uit. Deze worden voorafgegaan door de selectie van de aan te leren woorden. De criteria daarvoor lees je in het boek. Concreet ziet de zesstappenaanpak er uit als volgt:



In het vierde hoofdstuk beschrijft Marzano hoe men de methodiek in de praktijk uitvoert. Het woordenportfolio van de leerling neemt hierin een centrale plaats. Bij elke stap doet hij belangrijke suggesties en wijst hij op specifieke valkuilen. Dit alles vind je terug in de kaders met een donkergrijze achtergrond. Helemaal interessant wordt het waar Marzano het belang van de zesstappenaanpak voor anderstalige leerlingen bespreekt in het vijfde hoofdstuk. In het zesde hoofdstuk doet Marzano enkele voorstellen van activiteiten en spellen die kunnen gebruikt worden als herhaalactiviteiten (stap 4) of spelactiviteiten (stap 6). Het laatste hoofdstuk gaat dieper in op de planning en registratie van deze methodiek. Bij het boek vind je ook een DVD. Hierop licht Marzano de methodiek nog eens toe en kun je enkele praktijkvoorbeelden bekijken.

¹ MARZANO, R., *Wijs met woorden. Een zesstappenaanpak voor het aanleren van schooltaal*, Bazalt, Vlissingen, 2011, 112 blz.